

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Prof. Dr. Cengiz ŞAHİN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
cengiz.sahin@hbv.edu.tr
ID: 0000-0003-4875-4883

Arş. Gör. Aleyna YEŞİL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Aleyna.yesil@hbv.edu.tr
ID: 0000-0002-8335-5952

10.56387/ahbvedebiyat.1198227

Gönderim Tarihi: 02.11.2022

Kabul Tarihi: 31.01.2023

Alıntı: ŞAHİN C. ve YEŞİL, A. (2023). "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Psikoloji ile Psikolojik Danışma ve Rehberlik Mesleklerinin Tarihsel Gelişimi". AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, (ÖZEL SAYI-Nisan2023), 11-20.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE PSİKOLOJİ İLE PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK MESLEKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

ÖZ: Psikoloji, insan davranışlarını, zihin ve gelişim süreçlerini, duygularını bilimsel yöntemlere dayanarak açıklamaya ve anlamaya yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği temel bir bilim dalıdır. Temel teorik bilimden uygulamalı bilime kadar geniş bir alana sahiptir ve içerisinde elliden fazla alt alanı bulundurmaktadır. Türk kültürü, geçmişten bu zamana psikolojik yardım hizmetleri anlayışına ve uygulamasına yabancı bir kültür değildir. Ruhsal sorunların psikolojik yöntemlerle tedavisi yaklaşımı, Türk toplumunda çok eskilerden fark edilmiş ve uygulanmış, insanın beden sağlığının yanında ruh sağlığıyla da yakından ilgilenilmiştir. Örneğin; 8. yüzyılın başlarında o zamanlarda akıl hastası olarak tanımlanan bireylerin tedavisi için hastanelerde özel bölümler kurulmuş, 9. yüzyılda müzikle psikolojik tedavi yöntemleri kullanılmıştır. Çağın ünlü, büyük Türk bilgini ve hekimi İbni Sina (980-1037), akıl hastalığını insan beynindeki bozuklukların bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinde de akıl hastalarının tedavisiyle özel olarak ilgilenilmiş, hastanelerde bu hastalar için özel bölümler açılmış ve ayrı hastaneler kurulmuştur. Cumhuriyet Dönemine gelindiğinde, dünyadaki gelişmelere paralel olarak önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu çalışmada Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de psikoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik alanının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Psikoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik biliminin bütünsellik içerisinde ele alınmasının yanı sıra bu disiplinlerin belirli bir ülkedeki gelişimini incelemek ve gelişimsel özelliklerini ortaya koymak daha ileri bir bilimsel gelişmişliğe ulaşmak açısından önemli görülmektedir. Bu kapsamda konuyla ilgili yayımlanmış çalışmalardan ve resmi dokümanlardan yararlanılarak Türkiye'de psikoloji ile rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin gelişimi ve güncel durumu genel hatlarıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Psikoloji Tarihi.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY AND PSYCHOLOGICAL COUNSELLING AND GUIDANCE PROFESSIONS IN TURKIYE IN THE REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT: Psychology is a fundamental science discipline in which studies are realized to explain human behaviours, emotions, mental and developmental processes based on scientific methods and to reveal the fundamentals of human behaviour. It has a wide field ranging from fundamental science to applied science and contains more than fifty sub-fields. Turkish culture has been familiar with the perspective and practices of psychological services from the past to the present. In Turkish society, the approach to the treatment of psychological problems with psychological methods has been noticed and applied since ancient times, and in addition to the physical health of man, his psychological health has also been taken care of. For instance; at the beginning of the 8th century, special departments were established in hospitals for the treatment of individuals who were defined as psychologically ill at that time. Likewise, psychological treatment methods using music were used in the 9th century. Avicenna (980-1037), the famous and major Turkish scholar and physician of the time, considered psychological illness as a result of disorders in the brain. Special attention was paid to the treatment of the psychologically ill in the Seljuk and Ottoman states, as well. Special departments and separate hospitals were established for these patients in hospitals. Parallel to the developments in the world, important developments were recorded in the Republic Period. In this paper, the historical development of psychology and psychological counselling and guidance in Turkey during the Republic Period is evaluated. It is very significant to consider psychology and psychological counselling and guidance science in a holistic manner. Additionally, to reach advanced levels in scientific development of these disciplines, it is important to examine the development of these disciplines in a particular country and to reveal their developmental characteristics. Therefore the development and current status of psychology and psychological counselling and guidance services in Turkey have been evaluated by making use of the published studies and official documents.

Keywords: Psychology, Psychological Counselling and Guidance, Psychology History.

Giriş

Psikolojinin insan davranışlarını açıklamaya yönelik bir bilim alanı olarak ortaya çıkışının 19. yüzyılın sonlarına doğru olduğu söylenebilir. Aslında insan davranışlarının nedenleri ve zihninin işleyişinin nasıl olduğu konuları uzun yıllar felsefenin konuları arasında olmuş ve farklı görüş açılarından tartışılmıştır. Bununla birlikte psikolojinin kapsamına giren ve ilgilendiği konular tarih boyunca fizyoloji çalışmaları içerisinde de ele alınmıştır. Felsefe ve fizyoloji başta olmak üzere birçok bilim alanının insan davranışları konusundaki bulguları psikolojinin bilim olarak ortaya çıkmasında önemli derecede etkili olmuştur (Schultz - Schultz, 2012: 27). Psikolojinin bir bilim olarak ortaya çıkışının temelinde, insanın davranışlarını ve zihinsel süreçlerini anlama ve bilimsel yöntemlerle açıklama çabası vardır (McGraw-Hill, 2015: 13). Görüldüğü gibi psikoloji, uzun bir süre felsefenin çalışma alanı içerisinde bulunmuş ve ancak dünyada bilimsel bir kimliğe kavuşması fizyoloji ile birlikte bilimsel yöntemlerin kullanılması neticesinde gerçekleşmiştir (Koç Günay, 2016: 158).

Bu gelişmeler ışığında çeşitli bakış açıları esas alınarak psikolojinin farklı tanımları yapılmaktadır. Genel olarak kabul edilen tanımıyla psikoloji, insan davranışlarını ve zihin süreçlerini inceleyen bir bilimdir. Davranış, görünen ve açık olan eylemlerimizin ve tepkilerimizin tamamını içerir, örneğin; konuşma, yüz ifadeleri ve hareket gibi. Zihinsel süreçler ise düşünme, hissetme ve hatırlama gibi zihnimizin örtük faaliyetlerinin tamamını ifade eder (Ciccarelli - White, 2019: 4). Anlaşılabileceği gibi psikoloji alanı sadece gözlenebilen davranışları değil, zihinsel ve duyuşsal süreçleri de kapsamaktadır. Organizmaların doğrudan gözlenen davranışları gibi düşünme, hayal etme ve hatırlama gibi doğrudan gözlenemeyen karmaşık zihinsel süreçleri de psikolojinin inceleme alanına girer. Bir yandan algı, dikkat, duygu, motivasyon, zekâ, kişilik gibi içsel süreçler; bir yandan da kişiler arası ilişki süreçleri, grup-içi ve gruplar arası ilişki süreçleri psikoloji biliminin çalışma yaptığı konulardır (Zinbardo - Gerring, 2013: 34). Psikolojinin *hayvan davranışlarını* incelemesinin nedeni ise, her deneyin insan üzerinde yapılamaması ve bazı hayvan ve insan davranışları arasında benzerliklerin bulunmasıdır.

Psikolojinin dört temel amacı vardır. Bunlar: Davranışları betimlemek (ne oluyor?), davranışları açıklama (neden oluyor?), davranışları tahmin etmek (tekrar ne zaman olacak?), davranışları kontrol etmek (nasıl değiştirilebilir?) (Ciccarelli - White, 2019: 4). Bu amaçlar doğrultusunda araştırmalar gerçekleştirilir. Psikolojinin ürettiği bilgiler ise çalışma yaşamından tutun çevre düzenlemelerine, kitle iletişim araçlarının işleyişine ve psikolojik tedavi süreçlerine kadar insanın var olduğu diğer pek çok alanda kullanılır.

Psikolojinin Tarihçesi, Başlıca Okullar, Yaklaşımlar

İnsan sürekli olarak kendini tanımak isteyen bir varlıktır. Başlangıçta felsefe, fizyoloji, tıp ve din bilimleri insan hakkında görüşler ortaya koymuşlardır. Psikolojinin felsefeden sıyrılıp, pozitif bilim olma süreci 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Alman felsefe profesörü olan Wilhelm Wundt'un (1832-1920) 1879'da Leipzig Üniversitesi'nde ilk bilimsel psikoloji laboratuvarını kurması psikoloji biliminin başlangıç tarihi olarak kabul görmüştür. Bu tarihten sonra psikolojinin yöntem ve içeriği ile ilgili çeşitli kuramlar ve görüşler doğmuştur. Psikolojinin tarihçesindeki başlıca okullara (kuramlar) aşağıda yer verilmiştir (Sürücü, 2022: 9-11).

Yapısalcılık: Bu görüş 1870 yıllarında ortaya çıkmaya başlamıştır. En önemli öncüsü W. Wundt'tur. Wundt, modern psikolojinin kurucusu olarak kabul edilir. Araştırmalarında içebakış yöntemini kullanmıştır. Ona göre psikolojinin konusu bilinç ve bilinçli deneyimlerin içeriğini incelemektir. Bu nedenle duyular, duygular ve düşünceler üzerinde çalışmalar yapmıştır.

İşlevselcilik: Yaklaşık 1890 yıllarında geliştirilmeye başlanmıştır. En önemli temsilcileri W. James, J. Cattell ve J. Dewey'dir. Araştırmalarında içebakış ve deneysel yöntemleri kullanmışlardır. Onlara göre psikolojinin konusu zihnin işlevi, davranışların kazanılması ve başarıdır. W. James ABD'de ilk psikoloji laboratuvarını kurmuştur.

Psikoanalitik kuram: 1900'lü yıllarda S. Freud tarafından geliştirilmiştir. Çalışmalarında içebakış ve vaka incelemesi yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırmalarında davranışa bilinçdışının etkilerini incelemişlerdir. Ayrıca cinsellik, saldırganlık, içgüdüler, çocukluk yılları ve toplumsal beklenti ve baskılar konuları üzerinde durmuşlardır.

Gestalt psikolojisi: 1912'lerde Almanya'da ortaya çıkmıştır. En önemli öncüleri M. Wertheimer, K. Koffka ve W. Köhler'dir. Çalışmalarında deneysel yöntem kullanmışlardır. Araştırmalarında özellikle zihinsel işlevler, algı biçimleri ve bilinçli davranışın organizasyonu üzerinde durmuşlardır. Gestalt psikolojisi bilişsel yaklaşımın öncüsü sayılmaktadır. Gestalt (bütüncüllük) yaklaşımına göre, organizma bir bütündür ve organizma mevcut parçaların toplamından ziyade bu parçaların bir bütünlük içinde koordinasyonu ile oluşan bir sistemdir. Çünkü bütün, kendini oluşturan parçalardan daha farklı bir şeydir. Örn: $a+b+c \neq d$. Tümdengelim yöntemiyle okuma öğretimi de (cümleden kelimeye ve harfe geçilmesi) bu yaklaşımın öğretilerine dayanmaktadır.

Davranışçılık: Yaklaşık 1913'lerde ilk çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. En önemli temsilcileri arasında J. Watson, İ. Pavlov ve F. Skinner sayılabilir. Çalışmalarında deneysel yöntem kullanmışlardır. Diğer kuramlar bilinç ve zihinsel süreçler üzerinde dururken, bu yaklaşım gözlenebilir davranışlar üzerinde durmuştur. Bu yaklaşımda davranışlar, uyarıcı-tepki ilişkisi olarak kabul edilir ve bu ilişki incelenir. Öğrenme süreci ise bir tür koşullanma olarak açıklanır.

Biyopsikolojik yaklaşım: Sinir sisteminin düşünme, öğrenme ve davranışta önemli rol oynadığını kabul edilir ve düşüncenin oluşması beyindeki içsel süreçlerle açıklanmaktadır.

Gelişim psikolojisi: Jean Piaget 1920'lerden itibaren insanın zihninin nasıl geliştiği ile ilgilenmiştir. Bu doğrultuda disiplinler arası bir araştırma yolu benimsemiştir. Psikologlar, dilbilimciler, matematikçiler ve diğer araştırmacı bilim adamları ile birlikte insanın zihnindeki sırları anlamaya çalışmıştır. Çocukların bilişsel gelişimini incelemek Piaget'in hayat tarzı olmuştur. Öncelikle kendi çocuklarının gelişimini gözlemiş ve onlarda gözlediği değişimleri not etmiştir. Daha sonra insanın doğumdan ölümüne kadar gelişimini incelemiş ve zihinsel gelişim basamaklarını ortaya koymuştur. Yaşamının ileri yıllarında terapilerle ilgilenmiş ve kendini insancıl psikologlardan saymıştır.

İnsancıl kuram: Öncüleri C. Rogers ve A. Maslow'dur. Rogers kuramını 1940'larda olgunlaştırmış ve ilk kitabını 1942'de yayımlamıştır (Psikolojik danışma ve psikoterapi). Bu görüşe göre; insan iyi, gerçekçi, güvenilir ve değerli bir varlıktır. Her birey biricik ve benzersizdir. İnsan davranışları, insanın sahip olduğu benlik kavramı ile yakından ilgilidir. Her bireyin bir fenomenolojisi vardır. Birey için gerçek, bu algı alanındakilerdir. Bu nedenle insanlar dışarıdan zorlanarak değiştirilmemeli, kendi çabalarıyla kişisel seçimler yapabilmeli ve kendini gerçekleştirmeye çalışmalıdır. Çünkü her insanın kendini gerçekleştirme çabasında olduğu kabul edilir. Davranışların kaynağındaki tek temel güdü ise kendini gerçekleştirme güdüsü olarak tanımlanır. C. Rogers insan merkezli psikoterapiyi geliştirmiştir.

Bilgiyi işleme sistemi: 1950'lerdeki bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler yeni bir yaklaşımın psikolojiye kazandırılmasında öncü olmuştur. Bu yaklaşım bilgiyi işleme sistemi modelidir. Bu model, özellikle 1950-60 arasında "sanatsal zekâ" olarak disiplinler arası bir araştırma alanı olmuştur. Buna göre, bilgisayarlar bilgiyi alırlar, depolarlar, geri getirirler ve kullanırlar. İnsanların bilgiyi alması, kullanması ve davranışa dönüştürmesi de benzer şekilde olmaktadır. Bu bakış açısından öğrenme, bilgiyi işleme sistemindeki işlemlerin bütünü olarak tanımlanır.

Sosyokültürel yaklaşım: Kişilerin diğer bireylerin bulunduğu yerlerde, grupların içinde veya geniş bir kültürün parçası olarak nasıl davrandığına odaklanır.

Evrimsel Yaklaşım: Neden yalan söylediğimiz, çekiciliğin eş seçimini nasıl etkilediği, korkunun evrenselliği ve müzik ve ders gibi şeylerden neden zevk alındığı gibi evrensel zihinsel özelliklerin biyolojik temellerine odaklanır (Ciccarelli - White, 2019: 5).

Bu görüş ve kuramların ortaya çıkması 19. yüzyılın ortaları ile 20. yüzyılın başlarında olmuştur. Her bir yaklaşımın insan davranışını daha iyi açıkladığı bir yönünün olduğunu kabul

ederek bütüncül bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir. Dolayısıyla, “yaklaşımların hangisinin en iyi olduğu” yerine “belli konularda hangisinin cevabının daha doğru görüldüğü” sorusunu sormak daha doğru olacaktır. Çünkü her yaklaşımın kendi çerisinde tutarlı bir bakış açısının var olduğunu ve davranışları buna göre açıklamaya çalıştıklarını kabul etmek gerekir.

Tüm bu yaklaşım ve görüşler sonucunda psikoloji bilimi gelişmiş, insan yararına birçok araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çabalar, psikoloji biliminin alt alanlarının doğmasına neden olmuştur. Günümüzde psikoloji bilimi; klinik psikoloji, sosyal psikoloji, deneysel psikoloji, gelişim psikolojisi, adli psikoloji, endüstri ve örgüt psikolojisi, psikometri, danışmanlık psikolojisi gibi farklı anabilim dallarından oluşmaktadır. Her anabilim dalı eğitim, sağlık, endüstri ve siyaset gibi birçok farklı alanla etkileşimde bulunarak disiplinler arası geniş çalışmalar yapmaktadır.

Amerikan Psikoloji Derneği (Amerikan Psychological Association/APA) yayınlamış olduğu Psikoloji Mesleği kitapçığında psikolojinin alt dallarını sınıflandırmış ve her bir dalın ayrı uzmanlık gerektirdiğini vurgulamıştır. Yeni gelişmeler de dikkate alınarak bugün psikolojinin elliden fazla alt alanı açıklanmıştır. Bu sınıflamada yer alan danışmanlık psikolojisi, Türkiye’de farklı uygulamalarıyla rehberlik ve psikolojik danışma bilim alanı olarak psikoloji biliminin en gelişmiş dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rehberlik ve psikolojik danışma, kişinin yaşam boyu iyi oluşunu, kişilerarası ilişkilerinin işlevselliğini artırmayı hedefleyen uygulamalı psikoloji dalıdır. Danışmanlık psikolojisi insanın eğitimsel, mesleki, sosyal ve duygusal alanlardaki sorunlarıyla ilgilenir. Psikolojik danışmanlar, her insanın günlük hayatı içinde yaşayabileceği sorun ve sıkıntıları çözmeye, şimdi ve burada ilkesi çerçevesinde kişinin uyum ve mevcut durumunu en iyi şekilde kullanılması üzerine yoğunlaşır.

Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Psikoloji Mesleğinin Tarihsel Gelişimi

Türk psikoloji tarihine baktığımızda ilk psikoloji konularında çalışmaların Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde olduğunu görüyoruz. 1868 yılında, Dar-ül Funun-i Osmani (şimdiki ismiyle İstanbul Üniversitesi) bünyesinde Türkiye’de psikoloji üzerine ilk dersler vermeye başlanmıştır. Psikoloji teriminin kullanıldığı ilk psikoloji kitabının yazılması ise 1872 yılında gerçekleşmiştir. Psikoloji veya İlm-i Ahval-i Ruh adında Osmanlı dilinde yazılmış bu eser bir öncülük sağlamış ve 1876 yılında Yusuf Kemal tarafından Gayet-ul Beyan fi Hakikat-ul İnsan isimli eser yazılmıştır (Gülerce, 2006: 8).

Tanzimat Dönemi’yle birlikte, güncel bilimlerin Türkiye’de tanınmasını sağlamak için çok sayıda öğrenci yurtdışına gönderilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenileşme yapılması gerektiği gündeme gelmiştir. Bu bağlamda psikoloji ve pedagoji eğitimi için öğrenciler sınavla Batı’nın nitelikli eğitim kurumlarına gönderilmişlerdir. Söz konusu tarihte psikoloji ve pedagoji eğitimi için Avrupa’ya gönderilen isimler şunlardır: İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İbrahim Alaettin Gövsa, Mustafa Şekib Tunç, Sadrettin Celal Antel, Mustafa Rahmi Balaban ve Halil Fikret Kanad. Rousseau Enstitüsü’nden eğitim alanlar ise Mustafa Şekib Tunç, İbrahim Alaettin Gövsa ve Mustafa Rahmi Balaban’dır (Koç Günay, 2016: 164).

Türkiye’de bu gelişmelerin gerçekleşmesi sırasında psikoloji biliminin kurucularından sayılan Wilhelm Wundt tarafından psikoloji laboratuvarı kurulmakta ve bilimsel çalışmalar yayınlanmaktaydı. 1911 yıllarına gelindiğinde ise Baha Tefik, psikoloji üzerine ilk Türkçe ders kitabını yazmıştı. Bu kitap içerisinde psikolojinin tanımı ve konusu, metodolojisi, alt alanları gibi konuların yanında bugünkü modern psikolojinin odağında olan bilinç, hafıza, motivasyon gibi konular da ele alınmaktaydı (Gülerce, 2006: 9). Bu eser, psikoloji alanına dair bir çerçeve niteliği taşımaktadır.

Bu dönemde Türk alanyazında sıklıkla çeviri eserlere yer verilmiştir. H. Bergson, A. Binet, E. Boutroux, E. Claparède, J. Dewey, H. Ebbinghaus, S. Freud, H. Hoffding, W. James ve T. Ribot gibi batı dünyasındaki önemli bilimsel gelişmeleri ortaya koyan yazarların kitapları

çevrilmiştir (Gülerce, 2006: 9). Var olan bilgiyi ithal etmekle atılan bu temellerin daha sonra Türkçe bilimsel çalışmaların kolaylaştırmasına kaynaklık ettiği söylenebilir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarında birçok Alman araştırmacı Almanya'nın eğitim yardımıyla İstanbul'a gelmiştir (Acar - Şahin, 1990: 34). Çağdaş anlamda üniversite içerisinde psikoloji biliminin Türkiye'de kurumsal bir yapı olarak kabul gördüğü tarih 1915, yani Alman bilgin Georg Anschütz'ün psikoloji dersleri vermek üzere İstanbul'a geldiği tarihtir. Bu tarihte, ayrıca İbrahim Alaettin Gövsa tarafından tercüme edilen Binet-Simon Zekâ Testi uygulanmaya başlanmıştır. Diğer önemli tarih Wilhelm Peters'in Türkiye'ye geldiği 1937 yılıdır. İstanbul Üniversitesi'nde çalışan Peters, 1919 yılından itibaren Umûmi Psikoloji Kürsüsü'ne başkanlık yapan Mustafa Şekib Tunç İle birlikte Tecrübi Psikoloji ve Pedagoji Kürsüsü'nü kurmuşlardır. (Bilgin, 1988: 17; Koç Günay, 2016: 158).

Psikoloji, o tarihlerde Almanya'da olduğu gibi, bir deneysel bilim olarak ele alınmıştır. Dünya savaşının çıkmasıyla üniversitedeki Alman profesörler ve diğer bilim insanlarının ülkelerine dönmesi gerektiği için bu alandaki katkıları fazla olmamıştır. Ancak bu kısa süre içerisinde yapılan çalışmalar sosyal bilimlerin ilerleyişinde, özellikle psikoloji biliminin tanınmasında ve psikoloji alanında araştırmalar yapılmasında önemli bir adım olmuştur. Türkiye'de bir Türk olarak psikolojinin lideri ve öncüsü, Cenevre'de Jean Jacques Rousseau Enstitüsü'nde eğitim görerek 1919 yılında memlekete dönen ve Umumi (Genel) Psikoloji Kürsüsü'nün başına getirilen, Ordinaryüs Profesör Şekip Tunç'tur (Acar - Şahin, 1990: 54; Kağıtçıbaşı, 1994: 734). Ülke olarak kurtuluş mücadelesinden geçen bir toplumun içerisinde yer alan ve o toplumun hem öznesi hem de nesnesi konumunda yer alan araştırmacılar toplumun geçtiği süreci tanımlamaya ve analiz etmeye çalışmışlardır. Tunç da bir grup araştırmacıyla birlikte Türkçe bilimsel çalışmaları neticesinde çeşitli psikolojik kavramlar ileri sürmüştür (Gülerce, 2006: 9). Ziya Gökalp tarafından Türkiye'deki ilk sosyoloji bölümü kurulmuştur. Ziya Gökalp'in görüşlerinden etkilenen Erol Güngör Edebiyat Fakültesi'nden mezun olduğu yıl (1961) Tecrübî Psikoloji Kürsüsü'ne asistan olmuştur. Türkiye'de henüz psikoloji altında yeni bir bilim dalı olan sosyal psikoloji konularına yönelmiştir. Bu alanın önemli temsilcilerinden biri olan Krech ve Crutchfield'in *Sosyal Psikoloji* kitabını Türkçe'ye tercüme etmiştir. 1966 yılında Colorado Üniversitesi öğretim üyelerinden sosyal psikolog Kenneth Hammond'un davetiyle Amerika'ya gitmiş, bu üniversitenin Davranış Bilimleri Enstitüsü'nde uluslararası bir grubun araştırmalarına katılmış, 1968 yılında Türkiye'ye dönerek Tecrübî Psikoloji Kürsüsü'nde sosyal psikoloji derslerini vermeye başlamıştır. Tüm bunlarla birlikte, sosyal psikoloji alanında yerli ve milli birçok eser ortaya koymuştur.

1923 yılına gelindiğinde ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, Ankara'daki Öğretmen Eğitim Enstitüsü'nde eğitim psikolojisi, gelişim psikolojisi, öğrenme psikolojisi, ölçme ve değerlendirme dersleri verilmeye başlanmış ve böylece psikoloji bilimini tanıyan öğretmenler yetiştirilmesi noktasında önemli bir adım atılmıştır. Dar-ül Fünun'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesi sürecinde Nazi Almanya'sından Türkiye'ye iltica etmiş olan çeşitli bilim insanları İstanbul Üniversitesi bünyesinde psikoloji biliminin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Wilhelm Peters bu bilim insanlarından biri olmuş ve 1937 yılında ilk Deneysel Psikoloji Enstitüsünü kurmuştur (Gülerce, 2006: 9). Bir diğer öncü Türk psikolog olan M. Turhan, bir kısım çalışmalarını Almanya'da gerçekleştirmiş ve ardından deneysel psikolojide Gestalt geleneğini Türkiye'ye getirerek Psikolojinin Türkiye'deki bilimsel gelişimine katkıda bulunmuştur (Kağıtçıbaşı, 1994: 736).

O zamanlar Türkiye'deki gelişimini Avrupa'nın gölgesinde gerçekleştirmekte olan Psikoloji bilimi, yetişen araştırmacıların sayısının artmasıyla birlikte Psikoloji biliminin günümüzdeki gelişimi evrensel nitelikte, yerli ve milli çalışmalarla devam etmektedir. Kağıtçıbaşı (1994: 736) psikolojinin Türkiye'deki tarihini incelediği yazısında dünyanın en eski uygarlıklarına ev sahipliği yapan ve yaklaşık 8000 yıl öncesinden beri zengin etnik, dini ve kültürel yapıları ihtiva eden bu ülkenin o zamanlarda yerli bir psikoloji bilimini henüz oluşturamamış olmasını ilginç bulmaktadır. Buna rağmen Türk toplumu için o dönemlerde insan, toplum, akıl ve ruh gibi kavramların

oldukça yaygın olduğu, yalnızca akademik ve bilimsel öğretimde henüz yer almamış olduğu belirtilmiştir (Kağıtçıbaşı, 1994: 738).

Bir süre bu şekilde devam eden sürecin devamında, 1960'lara gelindiğinde, Amerikan psikolojisinin Türkiye'deki güçlü etkisi görülmeye başlamıştır. Bu tarihten daha da önce, 1930'larda, Amerikan psikolojisinde Muzafer Sherif'in şahsında Türkiye'den temsilci bulunmuştur. Ünlü Türk psikoloğu Muzafer Sherif, sosyal psikolojinin öncülerinden sayılmaktadır. 1960'lardan itibaren bu ilerlemeler farklı üniversitelerde yeni psikoloji bölümlerinin kurulmasıyla taçlandırılmıştır. İstanbul'da İstanbul Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi, Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve İzmir'de Ege Üniversitesi olmak üzere büyükşehirlerde Türkiye'nin psikologlarını yetiştirmeye yönelik adım atılmıştır (Kağıtçıbaşı, 1994: 736).

Üniversitelerde yetişen psikologların haklarını savunacak bir derneğin kurulması ise 1976 yılında gerçekleşmiştir (Toğrol, 1983). Başta "Psikologlar Derneği" adıyla kurulan dernek, 1994 yılında "Türk Psikologlar Derneği" olarak görevine devam etmiştir. Dernek, mesleki anlamda psikolojinin standart bir tanımını oluşturmak, psikologların Türk hukukundaki statüsü hakkında anlaşmaya varmak ve devlet kurumlarındaki psikolog kadrolarının sayısını arttırmak gibi temel hedefler üzerine kurulmuştur (TPD, 2022: 2). 1980'li yıllarda, Türkiye'nin yoğun sorunlarla karşı karşıya kaldığı bir dönemde, Türk psikologları hem araştırma hem de uygulama alanlarında konularını ve haklarını korumak adına mücadele ettiği tarihe geçmiş ve bu emeklerin sonucunda 1981 yılında yapılan ilk ulusal kongrede psikologların toplumdaki imajları dile getirilmiştir (Acar - Şahin, 1990: 43).

Geçmişte birkaç üniversiteyle sınırlı olan üniversitelerin sayısının artmasıyla birlikte psikologların ve psikoloji biliminin Türkiye'deki gelişimi ivme kazanmıştır. Günümüzde 57'si devlet üniversitesi olmak üzere toplamda 118 üniversitede psikoloji eğitimi verilmektedir (YökAtlas, 2022). Geçmişte birçok bilim insanının omuzlarında yükselen bu bilim dalı, gelecekte de araştırmacıların ve öğrencilerin omuzlarında yükselmeye ve gelişmeye devam edecektir.

Türkiye'de Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyetin ilk yılları olan 1920'li yıllarda öğrencinin bireysel yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alan yaklaşımlar benimsenmiş ve öğrencinin kişisel niteliklerine en uygun eğitim ve meslek alanına yönelmesi teşvik edilmiştir. 1939 İlkokul Müfredat Programı'nda ve 1948 Ortaokul Müfredat Programları'nda, okulun ve öğretmenin öğrencilere "kılavuzluk etmesi" gerektiğinden söz edilmiştir (Tan, 1995: 15). Bu bilgilerden hareketle; rehberlik ve psikolojik danışma kavramının, tam olarak bugünkü anlam ve uygulamalar şeklinde olmasa da toplumumuzda ve eğitim sistemimizde uzun geçmişi olan bir anlayış olduğu söylenebilir.

Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimine kronolojik olarak bakıldığında; 1950'li yıllardan itibaren araştırma, uygulama ve yayınların yapıldığı görülmektedir. Konu ile ilgili çalışmalar ve resmi dokümanlar incelendiğinde, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin başlangıç yılları olarak kabul edilebilecek 1950'li yıllardan itibaren, Türkiye'deki durumun dünyadaki gelişmiş ülkelerin uygulamalarının ilerisinde olduğu görülecektir. Aşağıda Türkiye'de psikolojik danışma ve rehberlik ve hizmetlerinin tarihsel gelişimine yönelik çalışmalar (Şahin, 2008; Kepçeoğlu, 1999; Tan, 1995; Özgüven, 1999; Yeşilyaprak, 2013; Doğan, 1996, 2000; Kuzgun, 2008) ve resmi dokümanlar (MEB, 1968; 1970; 1985; 2020; 2017; 2020) esas alınarak açıklanmıştır.

Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin Türk Milli Eğitim Sistemine bilinçli olarak girmesi 1950'li yıllardan sonra olmuştur. 1950'li yıllarda Türk Milli Eğitim Sistemini incelemek üzere Türkiye'ye davet edilen Amerikalı birçok eğitim uzmanının bu gelişmeye katkısı olmuştur. Yine bu yıllarda, bazı Türk eğitimcileri rehberlik konusunda eğitim görmek üzere Amerika'ya gönderilmiştir. Hasan Tan ve Feriha Baymur ilk öncü çalışmaları yapanlardır. 1953 yılında ölçme araçlarını geliştirmek üzere Ankara'da Talim ve Terbiye Dairesi'ne bağlı "Test ve Araştırma Bürosu" kurulmuştur. 1953-1954 öğretim yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Pedagoji ve Özel Eğitim Bölümlerinde "rehberlik" ve "rehberlik teknikleri" dersleri okutulmuştur. 1954 yılında Hasan Tan tarafından "Okullarda Rehberlik" adlı ülkemizin ilk telif kitabı yayımlanmıştır.

1955 yılında Ankara'da "Psikolojik Servis Merkezi" adı ile ilk "Rehberlik ve Araştırma Merkezi" açılmıştır. Milli Eğitim Şûralarında rehberlik konusu, farklı anlam ve içeriklerle de olsa ayrıntılı bir biçimde ele alınmış, bazı ortaöğretim kurumlarında rehberlik esasına uygun programlar hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

1960'dan sonraki yıllarda yapılan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında mesleğe yöneltme olarak da olsa rehberlik hizmetlerine yer verilmiştir. Rehberlik hizmetleri ilk kez 1962 yılında toplanan 6. Millî Eğitim Şûrası'nda ele alınmıştır. Aynı yıllarda ODTÜ psikoloji bölümü ders programına "danışmanlık psikolojisi" (counseling psychology) adlı ders konulmuştur. 1965-66 eğitim öğretim yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde "Eğitim Psikolojisi ve Rehberlik Bölümü" adıyla ilk lisans programı başlatılmıştır. 1966-67 öğretim yılında Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet Sonrası Eğitimi Fakültesinde ilk yüksek lisans programı açılmıştır. 1968 yılında "Rehberlik ve Araştırma Merkezleri Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. 1969 yılında "Millî Eğitim Bakanlığı Merkez ve Taşra Teşkilatındaki Eğitimle İlgili Uzmanlıklara Atanacaklar Hakkında Yönetmeliği"nin yürürlüğe girmesi sonucu "rehberlik" ve "okul psikologluğu" uzmanlık alanları olarak kabul edilmiştir.

1970 yılındaki 8. Mili Eğitim Şûrası'na paralel olarak "Orta Dereceli Okullarda Rehberlik Servislerinin Kuruluşu ve Görevleri" ile ilgili olarak bir genelge yayımlanmıştır. 1970 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Planlama-Araştırma ve Koordinasyon Dairesi bünyesinde "Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü" kurulmuştur. 1970 yılında hazırlanan yönetmelikte okullarımızda rehberlik hizmetlerinin beş servisle (oryantasyon, öğrenciyi tanıma, danışma ve yetiştirme, bilgi toplama ve yöneltme, izleme ve değerlendirme) yapılacağı açıkça belirtilmiştir. 1970-71 ders yılından itibaren 23 lisede rehberlik programı başlatılmıştır. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda rehberlik, yöneltme kapsamı içinde de olsa bir yasa maddesi olarak yer almıştır. 1974 yılında Hacettepe Üniversitesi'nde "rehberlik ve psikolojik danışma bölümü" açılmıştır. Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ilköğretim okullarında rehberlik hizmetlerinin önemi vurgulanmıştır. 9. Millî Eğitim Şûrası'nda 9. sınıfın yöneltme sınıfı olması ve liselerde haftada iki ders saati "rehberlik saati" konulması istenmiş ve psikolojik danışman, yönetici ve öğretmenlerin görevleri ayrıntılı olarak sıralanmıştır. Bu yıllarda MEB alanla ilgili birçok kitap yayımlanmıştır.

1981-1982 yıllarında toplanan 10. ve 11. Millî Eğitim Şûralarında üniversitelerde bu alana yönelik lisans ve lisansüstü düzeyde eğitim verilmesi kararı alınmıştır. 1982 yılındaki 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile eğitim fakültesinde lisans düzeyinde rehberlik ve psikolojik danışma bölümleri açılmaya başlamıştır. Günümüzde Türkiye'de, gerek okullarda gerekse rehberlik ve araştırma merkezlerinde çalışan psikolojik danışmanlar, üniversitelerin "Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık" programlarında yetiştirilmektedir. 1983 yılında MEB'e bağlı Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, rehberlik araştırma merkezleri de bu daireye bağlanmıştır. MEB tarafından ilk kez 1983 yılında "Okul Rehberlik Hizmetleri Yönergesi" çıkarılmıştır. YÖK yasası gereği her üniversitede psikolojik danışma ve rehberlik merkezlerinin kurulması zorunlu hale getirilmiştir. 1985 yılında "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir.

1989'da "Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (PDR-Der)" adı ile bir dernek kurulmuştur. 1998 yılından itibaren derneğin adı "Türk PDR-Der" olarak değiştirilmiştir. Dernek, psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışan meslek elemanlarının sosyal, bilimsel, mesleki ve kültürel yönden gelişimlerine yardım etmek, meslek üyelerinin haklarını korumak ve savunmak doğrultusunda çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır (Türk PDR Der, 2022: 1). Dernek tarafından dergiler, kitaplar yayımlanmış, ulusal ve uluslararası sempozyum, kongre ve çalıştaylar gerçekleştirilmiştir. Lisans ve lisansüstü öğrenci kongreleri gerçekleştirilerek alanın bilimsel etki alanı geniş kitleye yayılması sağlanmıştır. Anabilim dalı başkanları toplantıları yapılarak mesleğin sorunları ele alınmış, çözüm önerilerine yönelik ilgili kurum ve kuruluşlar bilgilendirilmiştir.

2000'li yıllarda geleneksel rehberlik anlayışından gelişimsel rehberlik anlayışına doğru hızlı bir geçiş olmuştur. 2001 yılında MEB tarafından daha çağdaş olan bir "Psikolojik Danışma

ve Rehberlik Yönetmeliği" yayımlanmıştır. 2003 yılında "İlköğretimde Yönelme Yönergesi" yayımlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında kapsamlı psikolojik danışma ve rehberlik programı uygulamaya konulmuştur. Son yıllarda psikolojik danışma ve rehberlikte meslekleşme çalışmalarına ve önleyici ve gelişimsel işlemlere yönelik çalışmalara hız verilmiştir.

Türkiye'de eğitim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin işleyişini düzenlemek, bu alanda çalışanların görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla yıllar içerisinde bu alandaki ihtiyaçlara ve gelişmelere de dayalı olarak Genel Müdürlüğün teklifi ve çalışmalarıyla "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (1985)", "Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2001)" ve "Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği (2017)" yayımlanmıştır. Son olarak da "Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2020)" yayımlanmıştır. Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bu yönetmeliğe göre yürütülmektedir. Ayrıca bu yönetmeliğe dayalı olarak rehberlik ve araştırma merkezlerinin faaliyetlerini ne şekilde yürüteceği ifade edilmiştir. Yayımlanan bir yönerge ile bu merkezlerde ve eğitim kurumlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini yürüten personelin uyması gereken etik ilkeler ise "Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Etik Yönergesi (2020a)" ile belirlenmiştir.

Türkiye'de rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin Türk Milli Eğitim Sistemine girdiği 1950'li yıllardan bu yana önemli gelişmeler gözlenirse de sunulan hizmetlerin hala yeterli olmadığı, kimlik arayışının sürdüğü, Türkiye'ye özgü rehberlik ve psikolojik danışma modellerinin geliştirilemediği, rehberlik ve psikolojik danışmanın en güçlü olduğu alanın "okul psikolojik danışmanlığı" olmasına rağmen gerek sayısal gerekse nitelik açısından talepleri karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir.

Günümüzde 72'si devlet üniversitesi olmak üzere toplamda 89 üniversitede rehberlik ve psikolojik danışmanlık eğitimi verilmektedir (YökAtlas, 2022). Rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanı günümüzde Türkiye'de okul psikolojik danışmanlığı, aile psikolojik danışmanlığı ve kariyer psikolojik danışmanlığı başta olmak üzere birçok alt bilim alanında insanlığa hizmet sunan bir bilim alanı haline gelmiştir.

Sonuç

Tarih, hiçbir zaman geçmişin olduğu gibi aktarılması olmamış, aksine seçilmiş, değiştirilmiş, kurgulanmış bir anlatımı olmuştur. Bu kurgu kim tarafından yapıldıysa, olayları onun bakış açısından görme fırsatı sunmuştur (Fox, Prilleltensky, vd. 2012: 34). Psikoloji tarihi de öncelikle ana akım ve daha sonra alternatif yaklaşımlar tarafından ele alınarak aktarılmıştır. Her dönemde psikolojiyi yönlendiren ekol hangisi ise onun etkisiyle baskın görüşler daha çok yayınlanmış, bunlar dışında kalan fikirler bilim dünyasına sunulma fırsatı bulamamışlardır. Ancak bugün görülüyor ki, psikolojiden bahsedilirken tek bir psikolojiden, ekolden, yaklaşımdan değil, birçok psikolojiden bahsetmek gereklidir. Psikoloji tarihinde koşullara bağlı olarak farklı yaklaşımlar gelişmiş, her biri, diğerini yeterli bulmayarak değiştirmek üzere harekete geçmiş, farklı yöntem ve bakış açıları sunmuş ve gerçekten var olanı değiştirmeyi başarmıştır (Ertürk, 2017: 178).

Bu çalışmada, Cumhuriyet Dönemi boyunca Türkiye'de psikoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik alanının tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Bu kapsamda konuyla ilgili yayımlanmış çalışmalardan ve resmi dokümanlardan yararlanılarak Türkiye'de psikoloji ile rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin gelişimi ve güncel durumu genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. Görülebileceği gibi psikoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik aynı kaynaklardan beslenen bilim alanlarıdır. İstihdam sorunları zaman zaman bu iki alanı birbiriyle karşı karşıya getirirse de bu iki alan birbirinin alternatifi değil, bütünleyicisidir. Günümüzde yüzlerce üniversitede psikoloji ile psikolojik danışma ve rehberlik alanını ile ilgili lisans ve lisansüstü programlar bulunmaktadır. Bu programlarda hem bilimsel eserler ortaya konulmakta hem de Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu ruh sağlığı uzmanları yetiştirmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %60, İkinci Yazar %40.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, G. ve Şah, D. (1990). Psychology in Turkey. *Psychology and Developing Societies*, 2(2), 241–256.
- Bilgin, N. (1988). Başlangıçtan günümüze Türk psikoloji bibliyografyası, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ciccarelli, S. K. ve White, J. N. (2016). Psikoloji: Bir keşif gezintisi, (Çev. ve Ed. Şahin, D.N. Orijinal Adı: Psychology: An Explorration), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Fox, D., Prilleltensky, I. ve Austin, S. (2001). Toplumsal adalet için eleştirel psikoloji: Meseleler ve ikilemler. *Eleştirel Psikoloji*, (Çev. ve Ed. G. Kayacı Sevinç, İ. Demirok, B. Gürsel, Orijinal Adı: Critical Psychology: An Introduction), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Doğan, S. (1996). Türkiye’de psikolojik danışma ve rehberlik alanında meslek kimliğinin gelişimi ve bazı sorunlar. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 32-44.
- Doğan, S. (2000). Historical development of counseling in Turkey. *International Journal of Advancement Counseling*, 22(1), 57-67.
- Ertürk, E. M. (2017). Bilimsel psikolojinin tarihsel süreci üzerine. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(14), 161-180.
- Gülerce, A. (2006). History of psychology in Turkey as a sign of diverse modernization and global psychologization. *Internationalizing The History of Psychology*, 75-93.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1994). Psychology in Turkey. *International Journal of Psychology*. 29(6), 729-738.
- Kepçeoğlu, M. (1999). Psikolojik danışma ve rehberlik. İstanbul: Alkım.
- Koç Günay, L. (2016). Jean Jacques Rousseau Enstitüsü’nün psikoloji ve pedagoji tarihimizdeki yeri. *Dört Öge*, 4(9),157-168.
- Kuzgun, Y. (2008). Rehberlik ve psikolojik danışma. Ankara: Nobel.
- McGraw, H., (2015) Aklımın Aklı: Psikoloji, (Çev. ve Ed. M. Durak, E. Şenol-Durak ve U. Kocatepe, Orijinal Adı: Psychsmart). Ankara: Nobel.
- Schultz, D. P. ve Schultz, S. E., (2012). Modern psikoloji tarihi (Çev. Y. Aslay, Orijinal adı: A History of Modern Psychology), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sürücü, A. (2022). Eğitim psikolojisine giriş. (Ed. C. Şahin, Eğitim Psikolojisi), Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- MEB (1968). Rehberlik ve araştırma merkezleri yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*, Sayı:1488.
- MEB (1970). Orta dereceli okullarda rehberlik servislerinin kuruluşu ve görevleri ile ilgili bazı esaslar. *Tebliğler Dergisi*, Sayı: 1619.
- MEB (1985). Rehberlik hizmetleri yönetmeliği. *Tebliğler Dergisi*, Sayı: 2201.
- MEB (2001). Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri yönetmeliği. *Resmi Gazete*, 17 Nisan 2001, sayı: 24326
- MEB (2017). Rehberlik hizmetleri yönetmeliği, *Resmi Gazete*, 10.11.2017, Sayı: 30236.
- MEB (2020) MEB Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, *Resmi Gazete*, 14.08.2020, Sayı: 31213.

MEB (2020a). Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri etik yönergesi. Erişim Adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_08/31230349_RPDH_Etik_Yonergesi_.pdf

Özgüven, İ. E. (1999). Çağdaş Eğitimde Psikolojik Danışma ve Rehberlik. Ankara: PDREM.

Şahin, C. (2008). Eğitim Sürecinde Öğrenci Kişilik Hizmetleri ve Rehberlik. M. Güven (Ed.). Psikolojik Danışma ve Rehberlik. Ankara: Anı.

Tan, H. (1995). Psikolojik danışma ve rehberlik. İstanbul: MEB.

TDP (2022). Tarihçe. Erişim Adresi: <http://www.psikolog.org.tr/tr/kurumsal/tarihce/>

Toğrol, B. (1983). Türkiye’de psikolojinin gelişim ve tarihçesi: İstanbul Üniversitesi. İçinde N. Bilgin (Ed.), *1. Ulusal psikoloji kongresi*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Türk PDR Der (2022). Türk psikolojik danışma ve rehberlik tüzüğü. Erişim Adresi: <https://pdr.org.tr/tuzuk/>

Yeşilyaprak, B. (2013). Eğitimde rehberlik hizmetleri. Ankara: Nobel.

YökAtlas (2022). Erişim Adresi: <https://yokatlas.yok.gov.tr/tercih-sihirbazi-t4.php>

Zinbardo, p. G. ve Gerrig, R. J. (2013). Psikoloji ve yaşam: Psikolojiye giriş. (Çev. ve Ed. Sarı, G. Orijinal Adı: Psychology: Life), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.